

W przededniu końca. Społeczeństwo polskie przed wybuchem II wojny światowej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Tekst dekretu prezydenta powołującego do życia Fundusz Obrony Narodowej*, dostępny w internecie: fon.com.pl.

- Cytat za: Tomasz Kośmider, *Ludność cywilna w obronie swojej stolicy*, w: *Warszawa we wrześniu 1939 roku*, red. C. Grzelak, Rytm, Warszawa 2004, s. 277.
- Źródło: *Skargi poddanych na zakon krzyżacki [1453 r.]*, [w:] Jakub Rudnicki, *Artykuł Wojna trzynastoletnia z zakonem krzyżackim*, portal Historia Polski.
- Źródło: *Mowa Jana Bażyńskiego, przywódcy Związku Pruskiego do Kazimierza Jagiellończyka, Kraków 1454 r.*
- Źródło: H. Samsonowicz, *Życie miasta średniowiecznego*, Poznań 2001.
- Źródło: oprac. historia.org.pl.
- Źródło: oprac. spotkaniazhistoria.blogspot.com.
- Cytat za: Tomasz Kośmider, *Ludność cywilna w obronie swojej stolicy*, w: *Warszawa we wrześniu 1939 roku*, red. C. Grzelak, Rytm, Warszawa 2004, s. 281.

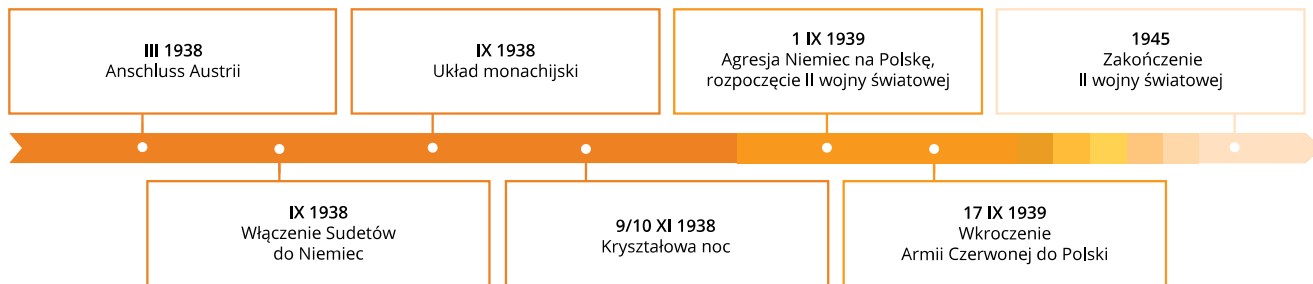
W przededniu końca. Społeczeństwo polskie przed wybuchem II wojny światowej

Przekazanie ciężkich karabinów maszynowych (ckm-ów) ufundowanych ze środków zgromadzonych przez Fundusz Obrony Narodowej, zdjęcie wykonane w Nowym Tomyślu w lutym 1938 r.

Źródło: domena publiczna.

Lato 1939 r. było wyjątkowo ciepłe. Prasa donosiła, że nad morzem można przygotować jajka sadzone, wsadzając je do wydm, a psy strzyżono do zera. Mało kto pamiętał podobne upały, a wakacje zapowiadały się wspaniale. W czerwcu część Polaków wyjechała już na letnisko albo do uzdrowisk, inni jeszcze pracowali, myślami wybiegając ku urlopowi.

W tle zwykłego, codziennego życia narastało jednak polityczne wrzenie. Niektórzy woleli nie myśleć o zbliżającej się nawałnicy, inni może nie byli jej w pełni świadomi, ale ta wzbierała już od dłuższego czasu. Letnie miesiące 1939 r. okazały się bowiem ostatnimi, kiedy jeszcze można było cieszyć się w miarę normalnym życiem. Wielu z Polaków, którzy beztrósco spędzali czas w Tatrach, Juracie lub nad brzegiem Dniestru, miało wkrótce zginąć.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Wyjaśnisz znaczenie określenia „dar serca” w kontekście zbliżającego się wybuchu II wojny światowej.
- Opisziesz nastroje, jakie panowały w społeczeństwie polskim w obliczu zbliżającej się katastrofy.
- Scharakteryzujesz, w jaki sposób można było zachęcić obywateli do oddawania swoich kosztowności w celu wzmocnienia obronności kraju.

Przeczytaj

„Wszyscy mamy nadzieję, że do wojny nie dojdzie”*

* Romana Oszczakiewicz, cyt. za: Cezary Łazarewicz, *1939. Wojna? Jaka wojna?*, Czerwone i Czarne, Warszawa 2019, s. 420.

Napięcie w stosunkach między państwem polskim a [Trzecią Rzeszą](#) zaczęło narastać w drugiej połowie 1938 r., ale od wielu lat te relacje nie układały się dobrze. Hitler nigdy nie krył, że jego celem była rewizja traktatu wersalskiego, w tym w szczególności połączenie z [Prusami Wschodnimi](#), które oddzielał tzw. [polski korytarz](#).

W październiku 1938 r. Hitler za pośrednictwem swojego ministra Joachima von Ribbentropa złożył polskiemu ambasadorowi w Berlinie Janowi Lipskiemu propozycję włączenia Wolnego Miasta Gdańska do Rzeszy, zbudowania eksterytorialnej autostrady przez województwo pomorskie oraz przyłączenia się Polski do sojuszu przeciwko Związkowi Sowieckiemu. Propozycje te w formie kategorycznej były powtarzane jeszcze kilkakrotnie i za każdym razem strona polska je odrzucała. To czyniło inwazję Niemiec na Polskę niemal pewną. Katastrofa zbliżała się wielkimi krokami. „A jednak wszyscy mamy nadzieję, że do wojny nie dojdzie” – pisała w swoim pamiętniku Romana Balicka-Oszczakiewicz pod datą 31 sierpnia 1939 r., na kilkanaście godzin przed tym, jak Hitler wydał rozkaz ataku na Polskę.

Władze przez długi czas utrzymywały w tajemnicy kwestię negocjacji z Hitlerem i jego żądań, społeczeństwo zatem nie odczuwało tak bardzo atmosfery strachu i nadciągającego kataklizmu. Panowało raczej przekonanie, że w tej „wojnie psychicznej [...] nasi przeciwnicy ustąpią. Zwyciężymy na całej linii”**. Wiosną i latem nawet najsłynniejszy polski jasnowidz Stefan Ossowiecki nie przewidywał wybuchu wojny. Nie zdawano sobie dobrze sprawy z wiszącego nad Polską niebezpieczeństwa lub łudzono się, że nadciągająca nawałnica ominie kraj i przejdzie gdzieś obok. Przez ostatnie miesiące przed wybuchem wojny życie w Polsce toczyło się zwyczajnym trybem. Wczasy, bale, rauty, przyjęcia, wieczorki taneczne, polowania, spacer, kino – to wszystko wypełniało czas ciepłych miesięcy roku 1939.

** Anna Lisiecka, *Wakacje 1939*, Muza, Warszawa 2019, s. 28.

Truskawiec, kąpielisko siarczano-solankowe w 1939 roku. Truskawiec to miasto na Ukrainie, położone u stóp Karpat. W pierwszej połowie XIX w. miejscowy nadzorca salin odkrył tutaj wodę siarczaną, która mogła być wykorzystywana do kąpieli leczniczych. Wkrótce w Truskawcu powstało uzdrowisko, najmodniejszy kurort w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Gościło tam wiele najwybitniejszych osobistości z kraju i zagranicy, Truskawiec trzykrotnie otrzymał medal dla najlepszego uzdrowiska w Polsce. Czy współczesne uzdrowiska są podobne? Czy pełnią one podobną jak w dwudziestolecu międzywojennym funkcję miejsca spotkań i rozrywki?

Źródło: Tomasz Leśniowski, Polona – Cyfrowa Biblioteka Narodowa / Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

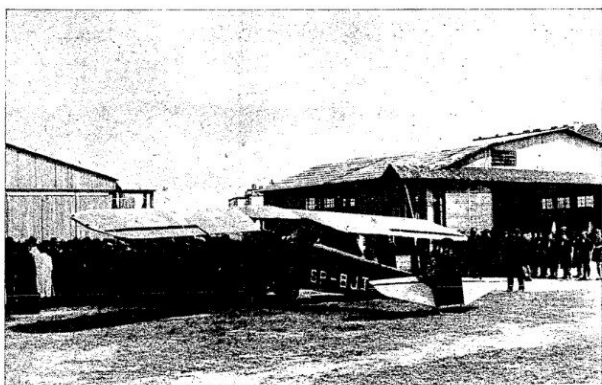
Plaża w Gdyni, jedna z najchętniej odwiedzanych miejscowości nad Bałtykiem. Wielką popularnością cieszył się też Sopot. Zwykle tętnił on życiem, zjeżdżała tu cała śmietanka

towarzyska. Latem 1939 r. było jednak inaczej. Sopot przynależał na mocy postanowień traktatu wersalskiego do Wolnego Miasta Gdańska. Hitler dążył do przyłączenia tego miasta do III Rzeszy. Tuż przed wybuchem wojny zatem w kurorcie widać było złowróżbne znaki, takie jak powiewające swastyki.

Scharakteryzuj atmosferę panującą w kurorcie na podstawie zdjęcia.

Źródło: domena publiczna.

Dar serca

Pierwszy samolot eskadry im. Młodzieży Żydowskiej przekazany w dn. 8 maja br. Armii polskiej.

W wysiłku dobrojenia armii polskiej uczestniczyli także przedstawiciele mniejszości narodowych, m.in. Ukraińcy, Białorusini oraz Żydzi. Na zdjęciu pierwszy samolot eskadry im. Młodzieży Żydowskiej przekazany armii polskiej w 1938 r.

Jak myślisz, czym w dużym stopniu były motywowane dary mniejszości żydowskiej dla armii polskiej? Przypomnij sobie, jak wyglądała sytuacja Żydów w państwie nazistowskim i na terenach mu podporządkowanych.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Sytuacja międzynarodowa II Rzeczypospolitej od początku jej istnienia była trudna. Położona między dwoma wrogimi mocarstwami: Związkiem Sowieckim i Niemcami, liczyła się z tym, że prędzej czy później będzie zmuszona stawić czoła wrogim sąsiadom. Na początku lat 30. sytuacja pozornie uległa poprawie. Pozornie – gdyż Niemcy pod przywództwem Adolfa Hitlera przystąpiły do realizacji szeroko zakrojonego programu reform. W Polsce zdawano sobie z tego sprawę, jak również z tego, że celem III Rzeszy jest zmiana granic wyznaczonych podczas konferencji wersalskiej. Dlatego Polacy intensywnie zaczęli się starać o wzmocnienie obronności kraju. Ze względu na niskie wpływy do budżetu

możliwości zakupu nowoczesnego uzbrojenia ze środków państwowych były ograniczone. W tej sytuacji władze postanowiły odwołać się do ofiarności społeczeństwa i utworzyły w 1933 r. [Fundusz Obrony Morskiej](#), a dwa lata później, widząc powodzenie tej akcji, również [Fundusz Obrony Narodowej](#). Społeczeństwo polskie na apel władz zareagowało spontanicznie i z wielką ofiarnością. Polacy oddawali najcenniejsze dla siebie przedmioty osobiste, pamiątki rodzinne, dzieła sztuki (często o wielkiej wartości), a nawet obrączki ślubne. Łączna wartość

wszystkich darów przekroczyła ok. 50 mln złotych. Pieniądze zostały przekazane na dobrojenie kraju.

Termometr uczuć patriotycznych Krakowa. Na krakowskim rynku w marcu 1939 r. wzniesiono ogromny termometr, na którym codziennie zapisywano wysokość sumy zebranej przez mieszkańców w ramach Pożyczki Obrony Przeciwlotniczej.

Jak oceniasz ten sposób motywowania ludności cywilnej do zwiększenia wysiłku celem dobrojenia armii polskiej?

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, 3/1/0/7/2987, domena publiczna.

Pierwsze dni wojny

Z taką samą ofiarnością, z jaką składano dary na potrzeby dobrojenia armii, społeczeństwo polskie przystąpiło do obrony swojego kraju w pierwszych dniach września 1939 r. Cywile uczestniczyli m.in. w akcji kopania schronów i rowów przeciwlotniczych. „Goniec Warszawski” z 28 sierpnia donosił:

„[...] w piątek [25 sierpnia 1939 r.] zgłosiło się do pracy 2000 osób, w sobotę liczba ta wzrosła do 6500, w niedzielę zarejestrowano przeszło trzykrotnie większy napływ ochotników. Ogółem przyjąć można, że w niedzielę rano pracowało przy budowie rowów około 20 000 osób. Pierwsi ochotnicy zaczęli zgłaszać się w niedzielę już

o godzinie 3 rano. Wśród tłumów widziało się osoby ze wszystkich sfer i stanów społecznych. Uwagę zwracał duży odsetek kobiet.

Cytat za: Tomasz Kośmider, *Ludność cywilna w obronie swojej stolicy*, w: *Warszawa we wrześniu 1939 roku*, red. C. Grzelak, Rytm, Warszawa 2004, s. 277.

Polecenie 1

Wyjaśnij, dlaczego kopanie rowów było ważne podczas prowadzenia działań wojennych.

Ludność cywilna aktywnie uczestniczyła w akcji niesienia pomocy osobom ewakuowanym z terenów położonych w pobliżu frontu i często szukającym schronienia w stolicy. Brała także udział w ratowaniu zabytków i dzieł sztuki. Na ulicach pojawiły się patrole składające się z cywilów. Ich zadaniem było przeciwdziałanie kradzieżom i rozbojom, do których przyczyniało się rozprężenie pierwszego okresu wojny.

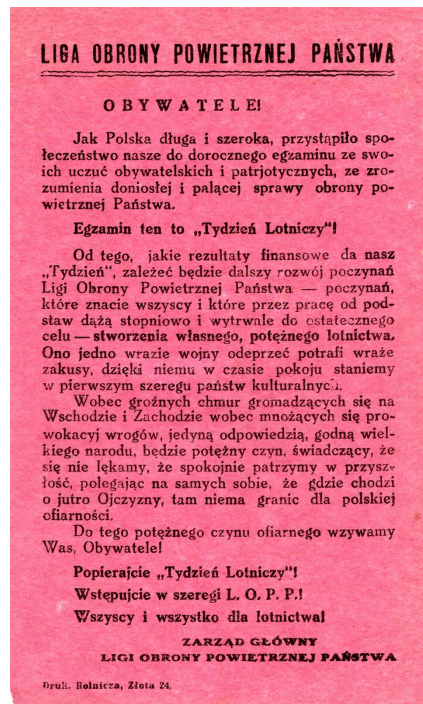

Robotnicze Bataliony Obrony Warszawy. Była to ochotnicza formacja, w skład której weszła ludność cywilna. Powstała ona w pierwszych dniach września 1939 r. i została powołana celem pomocy w obronie stolicy.

Określ, co robią osoby przedstawione na zdjęciu.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Czas wojny był też okresem dużych zmian w funkcjonowaniu administracji i służb miejskich. Ludność cywilna włączyła się w działania mające na celu przeciwdziałanie skutkom bombardowań (np. zniszczeniom budowlanym, zniszczeniom instalacji elektrycznej i gazowej) oraz przywrócenie w miarę normalnego życia w miastach. Cywile uczestniczyli także w działaniach obrony przeciwlotniczej biernej, zajmowali się np. obserwacją punktów i alarmowaniem o zbliżającym się zagrożeniu.

Ulotka Ligi Obrony Powietrznej Państwa. Była to paramilitarna organizacja powstała w 1928 r. z połączenia dwóch innych. Jej celem było promowanie lotnictwa sportowego, komunikacyjnego oraz wojskowego. Przestała istnieć w 1939 r.

Określ, w jaki sposób zachęca się obywateli do egzaminu na lotnika.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Nie wszyscy uczestniczyli w obronie cywilnej w sposób czynny. Niektórych paraliżował strach i przyjmowali oni postawę wyczekującą, inni po prostu nie poczuli się do tego obowiązku. Niemniej o powodzeniu wielu akcji tuż przed wybuchem wojny i w pierwszym okresie jej trwania decydowało zaangażowanie ludności cywilnej.

”Duch i postawa ludności cywilnej były wspaniałe. W przededniu natarcia wroga, o krok od luf dział, w cieniu pikujących bombowców, nie przebrzmiało bez echa żadne wezwanie, żadna nasza prośba.

Cytat za: Tomasz Kośmider, *Ludność cywilna w obronie swojej stolicy*, w: *Warszawa we wrześniu 1939 roku*, red. C. Grzelak, Rytm, Warszawa 2004, s. 281.

Stefan Starzyński był polskim politykiem i ekonomistą, od 1934 do 1939 r. sprawował urząd prezydenta Warszawy, po wybuchu wojny pełnił funkcję przewodniczącego Komitetu Obywatelskiego w czasie obrony stolicy. Prawdopodobnie został zamordowany przez Niemców pod koniec 1939 r.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

OBYWATELE!

P. General Czuma Dowódca Obrony Stolicy
rozkazem z dnia dzisiejszego mianował mnie
Komisarzem Cywilnym przy Dowództwie
Obrony Stolicy.

Obejmując władzę, podporządkowuję sobie wszystkie lokalne urzędy cywilne, których przedstawiciele zgłaszać się mają po instrukcje oraz wzywam wszystkich obywateli Stolicy, aby zgodnie z wezwaniami ogłaszanymi przez radio stanęli z powrotem na swoich posterunkach, a życie codzienne toczyło się normalnie.

Celem mej pracy jest zapewnić wojsku zaspokajanie wszelkich jego potrzeb i zabezpieczyć normalne funkcjonowanie życia codziennego ludności cywilnej.

Policja Państwowa a ze strony społeczeństwa Straż Obywatelska zapewnią ludności ład i porządek.

Komisarz Cywilny
przy Dowództwie Obrony Stolicy
STARZYŃSKI
Maj. rez.

Warszawa, dnia 8 września 1939 r.

Proklamacja Stefana Starzyńskiego jako komisarza cywilnego Warszawy (mianowanego przez rząd, nie wybieranego przez Radę Miejską) z 8 września 1939 r.

Opisz, jakie cele stawia sobie Stefan Starzyński na stanowisku komisarza cywilnego.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Słownik

Fundusz Obrony Narodowej

fundusz utworzony przez prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w 1936 r. celem zgromadzenia dodatkowych środków na dobrojenie armii i inwestycje wojskowe

Robotnicze Bataliony Obrony Warszawy

ochotnicza organizacja zrzeszająca ludność cywilną, została powołana z inicjatywy Polskiej Partii Socjalistycznej i działała od 6 września 1939 r.; jej celem było organizowanie obrony Warszawy

Fundusz Obrony Morskiej

specjalny fundusz prowadzący zbiórkę środków na dobrojenie marynarki wojkowej, utworzony w 1933 r.

Fundusz Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwgazowej

fundusz powołany w 1939 r. dekretem prezydenta Rzeczypospolitej, którego celem było gromadzenie środków na dobrojenie polskich sił powietrznych i zorganizowanie obrony przeciwpowietrznej

Trzecia Rzesza

nieoficjalna nazwa państwa rządzonego przez Adolfa Hitlera od czasów jego nominacji na kanclerza w 1933 r. i istniejąca do końca II wojny światowej w 1945 r.

Prusy Wschodnie

(niem. *Provinz Ostpreußen*) część Królestwa Pruskiego powstała w wyniku I rozbioru Rzeczypospolitej w 1772 r. z części ziem Prus Królewskich i Książęcych

(dzisiejsza Warmia i Mazury)

polski korytarz

nazwa pojawiająca się w niemieckiej propagandzie na określenie polskiego Pomorza, które oddzielało Niemcy od Prus Wschodnich

Wielka Rewia Asów Sportu

rozgrywki sportowe zorganizowane w 1939 r. przez Związek Dziennikarzy Sportowych, z których dochód został przekazany na Fundusz Obrony Narodowej

mobilizacja cywilna

działania mające na celu przygotowanie się do konfliktu poprzez zbieranie pieniędzy albo pomoc w różnych akcjach niewymagających doświadczenia wojskowego, np. przy kopaniu rowów

Słowa kluczowe

III Rzesza, polski korytarz, II wojna światowa, dzieje II Rzeczypospolitej

Bibliografia

T. Kośmider, *Ludność cywilna w obronie swojej stolicy*, w: *Warszawa we wrześniu 1939 roku*, red. C. Grzelak, Rytm, Warszawa 2004.

C. Łazarewicz, *1939. Wojna? Jaka wojna?*, Warszawa 2019.

A. Lisiecka, *Wakacje 1939*, Warszawa 2019.

Warszawa we wrześniu 1939 roku, red. C. Grzelak, Rytm, Warszawa 2004.

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją, a następnie wykonaj polecenia.

Kliknij, aby uruchomić w trybie pełnoekranowym.

Polecenie 2

Ułóż dwa pytania o charakterze problemowym, które dotyczą materiału przedstawionego w prezentacji.

Polecenie 3

Howard William Kennard był ambasadorem brytyjskim w Polsce do czasu wybuchu II wojny światowej. Napisz w jego imieniu zawiadomienie do rządu brytyjskiego w sprawie nastrojów panujących w społeczeństwie polskim przed wybuchem wojny. Oceń stopień przygotowania kraju do wojny. Czy środki zbierane w ramach Funduszy mogły okazać się wystarczające w obliczu nadciągającej inwazji niemieckiej?

Polecenie 4

Zaprojektuj tablicę pamiątkową na rocznicę powołania Funduszu Obrony Narodowej.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wyobraź sobie, że przygotowujesz wystawę na temat mobilizacji społeczeństwa polskiego przed wybuchem II wojny światowej. Zdjęcia są już wybrane, ale niestety pomieszały się podpisy do nich. Dopasuj je.

Delegacja miasta Poznania wręcza wojewodzie Arturowi Maruszewskiemu czek na pierwszą połowę zadeklarowanej sumy 100 000 zł na Fundusz Obrony Narodowej.

Oddział żeński Związku Strzeleckiego w Kosowie Poleskim podczas robienia rękawiczek na Fundusz Obrony Narodowej.

Uczniowie szkoły powszechnej w Mosinie zbierają surowce wtórne w celu uzyskania pieniędzy na Fundusz Obrony Narodowej.

Bydgoszcz, maj 1939. Mecz piłkarski artyści – dziennikarze, z którego dochód został przeznaczony na Fundusz Obrony Narodowej.

Koncert śpiewaczki Ewy Bandrowskiej-Turskiej w Krakowie, z którego dochód został przeznaczony na FON.

Ufundowanie przez warszawskich gazeciarzy karabinu maszynowego.

Źródło: domena publiczna.

Ćwiczenie 2

Zapoznaj się z poniższymi stwierdzeniami i określ, które są prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Fundusz Obrony Narodowej obejmował działania mające na celu doinwestowanie i dozbrojenie armii lądowej.	☐	☐
Powstanie Funduszu Obrony Morskiej i Funduszu Obrony Narodowej było spontaniczną akcją społeczną, wyrazem dobrej woli społeczeństwa.	☐	☐
Akcje podejmowane przez społeczeństwo polskie polegały głównie na zbieraniu pieniędzy, które następnie przekazywano rządowi polskiemu, a ten zakupywał potrzebny sprzęt.	☐	☐
Kapitał Funduszu Obrony Narodowej, oprócz wpłat osób prywatnych, tworzyły dary od różnych instytucji, wpływy ze sprzedaży wojskowych nieruchomości oraz dotacje skarbu państwa.	☐	☐
W dzieło zbierania funduszy na armię zaangażowane były różne grupy społeczne – bez względu na pochodzenie klasowe, wiek i narodowość.	☐	☐
Gromadzenie środków na inwestycje wojskowe i dozbrajanie armii zainicjowano za późno – dopiero wtedy, gdy Hitler zaczął występować z roszczeniami do Gdańska.	☐	☐

Ćwiczenie 3

W maju 1939 r. ukazał się specjalny numer czasopisma „Polska”, w całości poświęcony sprawom związanym z Funduszem Obrony Narodowej. Zapoznaj się z poszczególnymi szpaltami i przyporządkuj do nich właściwe tytuły. Wskaż, który z poniższych fragmentów mógłby być akapitem otwierającym, a który zamykającym.

Fragment 1

Tytuł:

„Do najgłębszych i najważniejszych uczuć społeczeństwa polskiego – miłości, przywiązania do armii i zrozumienia jej roli w życiu Państwa i Narodu Polskiego odwołał się lat temu trzy – w kwietniu 1936 r. – Prezydent Rzeczypospolitej, podpisując dekret o Funduszu Obrony Narodowej. [...] Ofiarność na Fundusz Obrony Narodowej miała stać się zaprzeczeniem wszystkich wad, które w przeszłości nieraz obcy wytykali Polakom, miała stać się manometrem mierzącym prężność duchową Polaków [...]. Ofiarność na Fundusz Obrony Narodowej miała odpowiedzieć na pytanie – czy jesteśmy narodem businessmanów czy patriotów, czy jesteśmy narodem »dojutraków«, czy też ludzi budujących Polskę mocarstwową”.

Fragment 2

Tytuł:

„[...] Dzisiaj nasze »świadcstwo dojrzałości« ma wypełnione wszystkie rubryki. W rubryce ofiarności na dozbrojenie armii – mamy notę – bardzo dobrze. A więc odpowiedzieliśmy na pytanie czy jesteśmy narodem businessmanów czy patriotów. Odpowiedzieliśmy także na wszystkie inne zadane społeczeństwu polskiemu pytania”.

Fragment 3

Tytuł:

„I wtedy, na drugi dzień po ogłoszeniu dekretu w prasie rozpoczęły napływać ofiary na F.O.N. Odtąd płynęły nieprzerwanym strumieniem – złotówki, setki, tysiące, miliony... Dawał na F.O.N. – Lwów i Poznań, Pińsk i Chorzów, Stanisławów i Tczew, Słonim i Wieluń, Łowicz i Borysław”.

Fragment 4

Tytuł:

„Sytuacja ogólnoeuropejska zaczęła się gwałtownie zaostrzać. Szereg narodów opanowała psychoza strachu przed wojną i przeciwnikiem. [...] Odpowiedzią Polski na bluff jednej części Europy, a strach – drugiej części było i jest pogotowie moralne i techniczne do wojny. Na hasło: jesteśmy silni, zwarci i gotowi – całe społeczeństwo stanęło do apelu – pokryto ponad 400 milionów Pożyczki Obrony Przeciwlotniczej, a ofiarność na F.O.N. wzrosła o 1200%”.

Fragment 5

Tytuł:

„Na F.O.N. nadsyłają wytworne panie brylantowe kolie, a biedne służące skromne pierścionki i złote krzyżyki. W przesyłkach nadchodzących tysiącami do Ministerstwa Spraw Wojskowych znaleźć można: zegarki srebrne i złote, kolczyki, medale pamiątkowe [...]”.

Płyną nieprzerwanym strumieniem

Pomnik spiżowy

Drogocenny deszcz

Wielki egzamin

Nasza odpowiedź

Źródło: tekst dostępny online: jbc.bj.uj.edu.pl.

Akapit otwierający: ▼

Akapit zamykający: ▼

Ćwiczenie 4

Przeanalizuj kalendarium ostatnich dwóch miesięcy przed wybuchem II wojny światowej i wykonaj polecenia.

Źródło: dostępne w internecie: lato39.pl.

Do cyfr na osi czasu dopasuj konkretne wydarzenia spośród podanych poniżej.

Prezydent RP zarządza mobilizację powszechną

5

Po złożonej dzień wcześniej deklaracji von Ribbentropa co do zainteresowania wizytą w Moskwie rozpoczynają się rozmowy na ten temat. W Polsce obchodzone są uroczystości rocznicy Bitwy Warszawskiej 1920 r.

4

Zaostrzenie stosunków między II RP a WM Gdańskiem, którego władze utrudniają pracę polskich inspektorów celnych

2

Uroczystości rocznicowe wymarszu z Oleandrów Pierwszej Kompanii Kadrowej

1

W Moskwie von Ribbentrop i Mołotow podpisują pakt o nieagresji na 10 lat, towarzyszy mu tajny aneks o podziale Polski i wyznaczeniu stref wpływów Związku Sowieckiego i III Rzeszy

12

Marszałek Kliment Woroszyłow pyta dyplomatów francuskich i brytyjskich o możliwość wejścia oddziałów Armii Czerwonej na terytorium II RP w razie agresji niemieckiej na Polskę

11

W Londynie podpisany zostaje traktat

o wzajemnej pomocy między II RP a Wielką Brytanią. Do Gdańska z „wizytą przyjaźni” przy pływa pancernik „Schleswig-Holstein”. Mussolini odmawia udziału w wojnie z Polską po stronie Niemiec. Hitler odwołuje decyzję o ataku

10

Rozpoczynają się wakacje, a dzień później ogólnopolskie obchody Dni Morza

7

W całej Polsce mieszkańcy kopią rowy przeciwlotnicze. Hitler w odpowiedzi na propozycje pokojowe francuskiego premiera Édouarda Daladiera kategorycznie żąda Gdańska i eksterytorialnego korytarza przez Pomorze

9

Hitler wydaje rozkaz podjęcia ataku na Polskę 1 września. W Warszawie wizyta sowieckiego ambasadora Nikołaja Szaronowa u ministra Becka ma pokazać, że mimo układu z III Rzeszą Związek Sowiecki pragnie poprawnych stosunków z Polską

3

W Polsce trwają obchody rocznicy zwycięstwa pod Grunwaldem

8

Zawarcie polsko-angielskiej umowy w sprawie pożyczki na potrzeby armii (8 mln funtów szterlingów)

6

Podczas ostatnich dwóch miesięcy przed wybuchem wojny organizowano obchody wielu rocznic. Wskaż jakich i opisz, jakie znaczenie miało ich świętowanie.

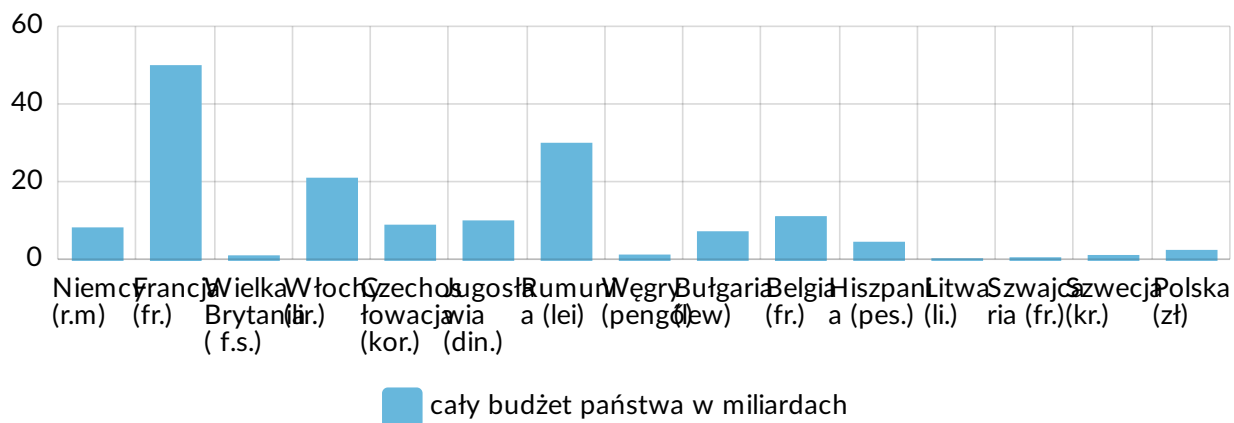
Wskaż dwa wydarzenia, które twoim zdaniem najbardziej przyczyniły się do eskalacji konfliktu podczas wakacyjnych miesięcy, i uzasadnij, dlaczego właśnie je wybrałeś/wybrałaś.

Ćwiczenie 5

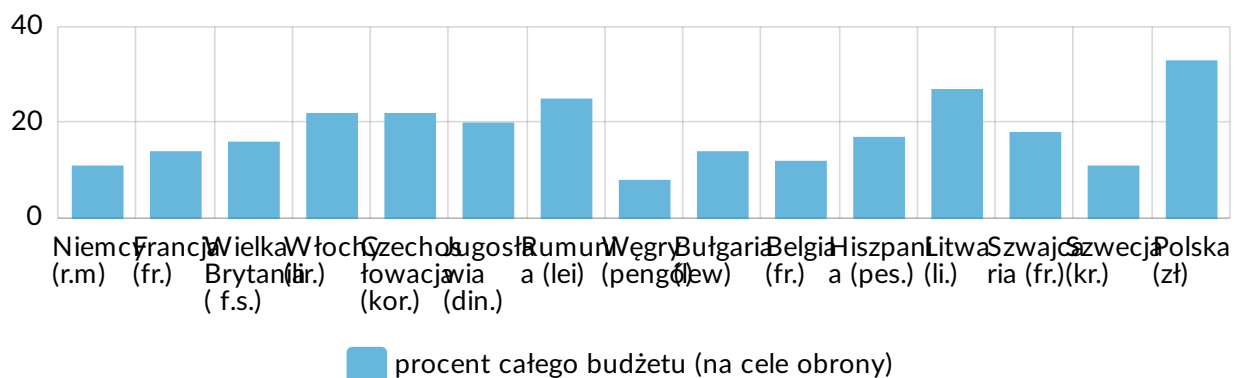
Przeanalizuj poniższe dane statystyczne i wykonaj polecenia.

Budżet wybranych państw europejskich w latach 1921-1936

Źródło: fon.com.pl.

Wydatki na cele militarne w wybranych państwach europejskich w latach 1921-1936 (w procentach względem całego budżetu)

Oceń wysiłek finansowy Polski na zwiększenie obronności kraju w latach 1921–1936.

Na podstawie danych zawartych w tabeli rozstrzygnij, czy konieczne było odwoływanie się przez władze polskie do ofiarności społecznej i tworzenie specjalnych funduszy.

Ćwiczenie 6

W ostatnich latach wielką uwagę publicystów i historyków przyciąga końcowy okres istnienia niepodległej Rzeczypospolitej, zwłaszcza dwa miesiące wakacji letnich. Twórcy wystawy zorganizowanej w Sopocie w 2019 r. nadali jej tytuł *Cisza przed burzą... Ostatnie lato II RP*. Wyjaśnij ten tytuł, odwołując się do realiów epoki. Załóżmy, że chcesz sam/sama podjąć się zorganizowania wystawy poświęconej tematyce społeczeństwa polskiego w ostatnich miesiącach przed wybuchem II wojny światowej. Wystawa ta byłaby przeznaczona dla twoich rówieśników.

Jaki nadałbyś/nadałabyś jej tytuł? Na co szczególnie zwróciłbyś/zwróciłabyś uwagę, co uczyniłbyś/uczyniłabyś osią swojej wystawy?

Ćwiczenie 7

Wróć do artykułu prasowego zamieszczonego w ćwiczeniu 3 i oceń jego wiarygodność. Oceń, czy zawartym w nim informacjom można bez zastrzeżeń ufać. Swoje stanowisko uzasadnij.

Ćwiczenie 8

Przeanalizuj poniższe plakaty i określ, do czego i za pomocą jakich elementów graficznych odwoływali się ich twórcy, by zachęcić społeczeństwo do zwiększonego wysiłku mobilizacyjnego.

Źródło: dostępny w internecie: wiadomosci.onet.pl, domena publiczna.

Źródło: dostępny w internecie: kpbc.umk.pl, domena publiczna.

Ćwiczenie 9

Napisz odezwę zachęcającą do wysiłku finansowego społeczeństwa polskiego na rzecz zwiększenia obronności kraju i dozbrojenia armii polskiej.

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Kalinowska

Przedmiot: Historia

Temat: W przededniu końca. Społeczeństwo polskie przed wybuchem II wojny światowej

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XLII. Dzieje polityczne II Rzeczypospolitej. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

4) analizuje politykę wewnętrzną władz i postawy społeczeństwa II Rzeczypospolitej wobec zagrożenia wojennego.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- opisuje nastroje panujące w społeczeństwie polskim w ostatnich tygodniach niepodległości II Rzeczypospolitej;
- wyjaśnia rolę zbiórek społecznych prowadzonych w Polsce pod koniec lat 30. i ich efekty;
- przedstawia reakcje władz polskich na sytuację polityczną przed wybuchem II wojny światowej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;

- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „W przededniu końca. Społeczeństwo polskie przed wybuchem II wojny światowej”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i następnie rozwiązanie ćwiczenia nr 1 i 2 zawartego w sekcji „Sprawdź się”.
2. Nauczyciel poleca uczniom przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla temat zajęć i poleca, by na jego podstawie uczniowie sformułowali kryteria sukcesu. Mogą być one zagadnieniami i pytaniami, na które uczniowie chcą znaleźć odpowiedzi podczas zajęć.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu sprawdza, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym e-materiałem i wykonali zadane ćwiczenia. Jeśli odpowiedzi uczniów bardzo się różnią lub ćwiczenia okazały się trudne, nauczyciel omawia je na forum.
3. Prowadzący zadaje uczniom pytanie o umiejscowienie tematu lekcji w czasie. Pyta: W jakim okresie się znajdujemy? Co ważnego działo się wcześniej?

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel przypomina o prezentacjach przygotowanych przez uczniów przed lekcją. Poleca wybranej osobie (lub ochotnikowi) zaprezentowanie swojej pracy przed resztą klasy. Po prezentacji uczniowie krótko o niej dyskutują, dodają informacje, które ich zdaniem warto uwzględnić. Prowadzący może korygować

odpowiedzi i uzupełniać informacje, a jeden z uczniów – zapisywać najważniejsze fakty na tablicy.

2. Praca z multimedium („Prezentacja multimedialna”). Uczniowie zapoznają się z multimedium, a następnie w parach wykonują polecenie 3: „Howard William Kennard był ambasadorem brytyjskim w Polsce do czasu wybuchu II wojny światowej. Napisz w jego imieniu zawiadomienie do rządu brytyjskiego w sprawie nastrojów panujących w społeczeństwie polskim przed wybuchem wojny. Oceń stopień przygotowania kraju do wojny. Czy środki zbierane w ramach Funduszy mogły okazać się wystarczające w obliczu nadciągającej inwazji niemieckiej?”. Po wyznaczonym przez prowadzącego czasie wybrana para przedstawia swoją propozycję odpowiedzi.
3. Utrwalanie wiedzy i umiejętności. Uczniowie dobierają się w małe, kilkusobowe (maks. pięć osób) grupy i wykonują wyświetlone przez nauczyciela ćwiczenia 3 i 4 z sekcji „Sprawdź się”. Układają kolejność akapitów oraz wydarzeń, a następnie ustalają wspólnie odpowiedzi na pytania. Wylosowana grupa prezentuje odpowiedź, następuje wspólna weryfikacja jej poprawności na forum klasy.
4. Nauczyciel udostępnia uczniom ćwiczenie 5. Uczniowie tym razem pracują indywidualnie. Po zalogowaniu się na telefonie, tablecie lub komputerze przystępują do rozwiązywania zadania. Nauczyciel obserwuje postęp pracy i jej rezultaty.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę dotyczącą kryteriów sukcesu. Czego uczniowie się nauczyli?
2. Na zakończenie nauczyciel może ocenić pracę grup uczniowskich.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia interaktywne 7 i 8. Przygotuj uzasadnienia poprawnych odpowiedzi.
2. (Dla uczniów chętnych) Wykonaj polecenie 4 z sekcji „Prezentacja multimedialna”.

Materiały pomocnicze:

T. Kośmider, *Ludność cywilna w obronie swojej stolicy*, w: *Warszawa we wrześniu 1939 roku*, red. C. Grzelak, Rytm, Warszawa 2004.

C. Łazarewicz, *1939. Wojna? Jaka wojna?*, Warszawa 2019.

A. Lisiecka, *Wakacje 1939*, Warszawa 2019.

<http://bc.wbp.lodz.pl/Content/73717/GlosKupiectwa1939nr04a.pdf>

Wskazówki metodyczne:

Informacje zawarte w prezentacji multimedialnej mogą być wykorzystane podczas lekcji omawiających wybuch II wojny światowej i kampanię wrześniową, a także do przygotowania się do lekcji powtórkowej.

Spis ilustracji nieopisanych:

- Ćwiczenie 1 – Ufundowanie przez warszawskich gazeciarzy karabinu maszynowego; domena publiczna, Wikimedia Commons.
- Ćwiczenie 1 – Koncert śpiewaczki Ewy Bandrowskiej-Turskiej w Krakowie, z którego dochód został przeznaczony na FON; domena publiczna, Narodowe Archiwum Cyfrowe, 3/1/0/11/7428.
- Ćwiczenie 1 – Uczniowie szkoły powszechnej w Mosinie zbierają surowce wtórne w celu uzyskania pieniędzy na Fundusz Obrony Narodowej; domena publiczna, Narodowe Archiwum Cyfrowe, 3/1/0/7/3011.
- Ćwiczenie 1 – Delegacja miasta Poznania wręcza wojewodzie Arturowi Maruszewskiemu czek na pierwszą połowę zadeklarowanej sumy 100 000 zł na Fundusz Obrony Narodowej; domena publiczna, Narodowe Archiwum Cyfrowe, 3/1/0/7/3020.
- Ćwiczenie 1 – Bydgoszcz, maj 1939. Mecz piłkarski artyści – dziennikarze, z którego dochód został przeznaczony na Fundusz Obrony Narodowej; domena

publiczna, Narodowe Archiwum Cyfrowe, 3/1/0/7/2955a.

- Ćwiczenie 1 – Oddział żeński Związku Strzeleckiego w Kosowie Poleskim podczas robienia rękawiczek na Fundusz Obrony Narodowej; domena publiczna, Narodowe Archiwum Cyfrowe, 3/1/0/7/2977.